

1 of 1 DOCUMENT

Vrij Nederland

March 13, 2004

Van de **Grote Drie** naar de **Grote Vijf**; Rondgang Waar blijft de nieuwe Nederlandse literatuurgeschiedenis?

BYLINE: OOSTERMAN, J.

SECTION: REPUBLIEK DER LETTEREN

LENGTH: 2408 words

Uit onderzoek blijkt: ijzeren reputaties bestaan niet in de literatuur van na 1970. 'Iedereen zoekt het zo'n beetje voor zichzelf uit.' Ligt dat aan de Uit onderzoek blijkt: ijzeren reputaties bestaan niet in de literatuur van na 1970. 'Iedereen zoekt het zo'n beetje voor zichzelf uit.' Licht dat aan de literatuur?

'Ik bevind me in een euforische en drukke situatie.' Hugo Brems, hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde te Leuven, heeft zojuist de eerste versie van zijn geschiedenis van de Nederlandse literatuur van de tweede helft van de twintigste eeuw voltooid. Het boek maakt deel uit van een **grote** zevendelige literatuurgeschiedenis die in de komende jaren zal verschijnen. Deze onderneming begon in 1997, toen meer dan honderd neerlandici samenkwamen in het gebouw van de Eerste Kamer om te spreken over de vraag hoe een nieuwe literatuurgeschiedenis er zou moeten uitzien en hoe die tot stand zou moeten komen. Dat er zo'n geschiedenis moest komen, stond vast. Het was tenslotte decennia geleden dat er voor het laatst een dergelijk overzicht was verschenen, toen geschreven door een man: Gerard Knuvelde. In 1997 was duidelijk dat het een werk van verschillende vakbroeders moest worden, want het letterkundig onderzoek is uiteengevallen in vele specialismen en perioden. Niemand overziet nog het geheel. De Nederlandse Taalunie, een samenwerking van Nederland en Vlaanderen, bleek bereid veel geld in dit project te steken en het werk kon beginnen. Het eerste deel, chronologisch gezien het laatste, is net af en zal volgend jaar verschijnen. Volgens de planning zou als laatste het deel over de Middeleeuwen uitkomen, van

Frits van Oostrom. Het is trouwens niet zo dat de geschiedenis in omgekeerd chronologische volgorde verschijnt. Het deel dat voorafgaat aan het boek van Hugo Brems, zal vermoedelijk als laatste in de boekwinkel belanden omdat de beoogde auteur, Jaap Goedegebuure, de opdracht heeft teruggegeven. Jacqueline Bel zal het schrijven.

Grote literatuurgeschiedenissen zijn belangrijk als momentopname. Alles wat van betekenis is, moet er in te vinden zijn. Wat niet genoemd wordt, is klaarblijkelijk door de zeef van de tijd heen gevallen. Een literatuurgeschiedenis zonder Reynaert, Vondel en Multatuli is ondenkbaar, en een geschiedenis van de naoorlogse literatuur biedt zeker plaats aan Hermans, Mulisch, Lucebert, Claus en Boon. In het boek van Brems zal dat zeker het geval zijn. Ton Anbeek pakte dat een kleine twintig jaar geleden anders aan. Hij maakte in zijn Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1885-1985 eigenzinnige keuzen, waar veel rumoer over ontstond. Anbeek ging voorbij aan de Vlaamse literatuur - 'de Vlaamse en Hollandse literatuur (zijn) aparte grootheden (...), met een in hoge mate onafhankelijke ontwikkeling' - wat tot veel onbegrip en zelfs woede leidde. Maar ondertussen is zijn visie meer en meer geaccepteerd. Anbeek heeft het beeld van de literatuur beïnvloed, zo lijkt het. De wetenschapper die de canon beïnvloedt. Werkt het zo? Heeft de onderzoeker invloed op wie wel en niet tot de eregalerij van de literatuur worden toegelaten?

Anbeek heeft het in elk geval hier en daar geprobeerd, vertelde hij ruim tien jaar geleden: 'Ik moet eerlijk bekennen dat ik in mijn Geschiedenis van de Nederlandse literatuur ten opzichte van Jeroen Brouwers een beetje vals ben geweest. Hij zit altijd zo te zeuren over de vergetelheid en dat soort zaken, dat ik dacht: ik zal hem eens een koekje van eigen deeg geven. Die heb ik er dus bijna helemaal uitgelaten.' Duidelijk is dat persoonlijke voorkeuren van de onderzoeker een rol spelen bij het schrijven van een literatuurgeschiedenis.

In hetzelfde interview typeert hij Brakman als de meest overschatte schrijver van dat moment, die dan ook geheel

ten onrechte de P.C. Hooftprijs heeft ontvangen. Hebben academici als Anbeek invloed op wie er wel en niet worden toegelaten tot de canon? Kan Anbeek bijvoorbeeld verhinderen dat Brouwers daar een plaats in krijgt, of voorkomen dat ook hem de P.C. Hooftprijs ten deel zal vallen? Het antwoord zal duidelijk zijn: nee. Zoals hij, omgekeerd, ook niet kan bewerkstelligen dat bijvoorbeeld Maarten 't Hart wel de P.C. Hooftprijs krijgt.

Geen criticus of professor heeft in de huidige verhoudingen binnen de Nederlandse letterkunde die macht. Maar dat er invloed is, signaleerde ook Anbeek zelf, die sprak over 'zeer actieve Brakman-lobbyisten'. Al dat lobbyen heeft Brakman dan misschien een **grote** prijs bezorgd, garantie voor succes is het zeker niet: slechts een van zijn boeken haalde een vierde druk; en van het merendeel van de in niet al te **grote** oplagen gedrukte romans belandt zelfs de eerste druk bij De Slegte.

Commercieel succes is iets anders dan literaire waardering. Bart Vervaeck, hoogleraar moderne letterkunde in Brussel, spreekt over een tweede canon, die 'voor het **grote** publiek' en hij constateert dat op dat terrein 'de invloed van de universiteit ongeveer nul' is. Commercieel succes is afhankelijk van andere factoren. Academici maken wel uit wie een plaats krijgen in de **grote** geschiedenis van de literatuur. Maar bepalen zij ook welke debutanten uit 2004 in aanmerking komen voor de P.C. Hooftprijs van 2031?

De studie Nederlands wordt bij uitstek met de canon geassocieerd. Als er al sprake is van canonvorming op het gebied van de recente literatuur, dan verwachten we daarvan in elk geval iets te zien in de leeslijsten voor studenten. De onderlinge verschillen tussen de opleidingen Nederlands blijken groot. Slechts 'de **grote drie**' - Reve, Mulisch, Hermans - en Claus en Boon ontbreken nergens. De canonieke status van juist die '**grote vijf**' blijkt ook overtuigend als je kijkt naar het aantal wetenschappelijke publicaties dat aan hun werk is gewijd. Maar daarmee houdt de eensgezindheid op.

In Brussel leest Bart Vervaeck met zijn studenten onder anderen Brouwers, Van der Heijden, Geerten Meijnsing, Jongstra, Brakman, Verhelst, Hertmans, Ferron en Mutsaers. In Leiden staan De Winter, Grunberg, De Moor en Abdolah op de lijst. Utrechtse eerstejaars lezen maar een paar eigentijdse werken voor colleges over de moderne (negentiende- en twintigste-eeuwse) letterkunde. Recente literatuur is vooral iets voor het

tweede jaar. Dan komen onder andere De procedure van Mulisch, Hokwerda's kind van De Jong en Een soort Engeland van Anker aan de orde.

In Nijmegen beginnen ze daar juist mee: De nieuwe man van Rosenboom, Dooi van Rascha Peper, Morings Modelvliegen, De Winters God's Gym, Hemmerechts' Een zuil van zout, Kartonnen dozen van Lanoye, Mortiers Marcel en Brusselmans' Het einde van mensen in 1967. De gekozen titels weerspiegelen voorkeuren en expertise van de docenten.

De Utrechtse onderzoeker Wilbert Smulders legt uit dat het vak moderne letterkunde door verschillende docenten wordt gegeven. Ze brengen allemaal boeken van eigen voorkeur in. Zelf behandelt hij Schaduwkind van Thomese: 'Geschikt omdat het niet al te dik is, en taalfilosofisch de moeite waard. Het bevat nauwelijks verhaal. Dat is interessant want studenten lopen dan vast, waardoor er iets uit te leggen valt. En natuurlijk wil ik ze smaak bijbrengen, laten zien wat de moeite waard is en waarom. Cultuuroverdracht is hoe dan ook een aspect van mijn vak.'

De canon die op de universiteiten wordt behandeld, is maar klein. De al eerder genoemde '**grote vijf**' naoorlogse auteurs hebben daarbinnen een onomstreden status, zowel in Nederland als in Vlaanderen. Hun werk is verplichte kost in Groningen, in Nijmegen, in Utrecht, Antwerpen en Leuven. Geen verrassing, al is het opvallend dat hun werk al meer dan dertig jaar centraal staat, terwijl geen enkele auteur die nadien debuteerde op een vergelijkbare status kan rekenen. Brakman, Haasse, Wolkers, Michiels, Raes, Polet: ze hebben een **grote** reputatie opgebouwd, zijn herhaaldelijk gelauwerd en menige studie is aan hun oeuvre gewijd. Toch worden hun boeken aan de universiteit weinig voorgeschreven, en ook in het wetenschappelijk onderzoek krijgen ze niet veel aandacht. Aan elk van de **vijf grote** namen zijn meer dan duizend wetenschappelijke en essayistische bijdragen gewijd, aan alle overige romanciers minder, vaak zelfs veel minder. De eerlijkheid gebiedt trouwens te melden dat een schrijver die na de oorlog actief was boven iedereen uittorent: Simon Vestdijk. Zijn werk werd in meer dan 1800 bijdragen tegen het licht gehouden en in het universitaire onderwijs heeft hij een vanzelfsprekende plaats, maar zijn werk wordt nauwelijks nog gelezen.

Op de universiteiten wordt van jaar tot jaar een andere selectie uit de literatuur voorgeschreven. Over wat belangrijk is, bestaat geen eenstemmigheid. Terwijl

Anbeek het oeuvre van Brakman zwaar overschat vindt, noemt Smulders diens werk, samen met dat van Ferron en Krol, van een onaantastbare reputatie. Het is duidelijk: ijzeren reputaties bestaan niet in de literatuur van na 1970. Dat komt niet zozeer door critici en literatuurwetenschappers, maar lijkt te liggen aan de literatuur zelf.

Wilbert Smulders: 'Literatuurgeschiedenis is problematisch voor de laatste dertig jaar. Die periode lijkt zich fundamenteel te onderscheiden van alles wat eraan voorafging. Frans Ruiter en ik hebben dat ook geconstateerd in *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990* (verschenen in 1996). Het is alsof er geen canonvorming gaande is, alsof het postmodernisme zich daar fundamenteel tegen verzet.'

En Vervaeck, die vindt dat Van Oostrom en Pleij voor de Middeleeuwen wel degelijk invloed hebben op wat we uit die tijd belangrijk vinden - 'iedere periode heeft wel een of meer invloedrijke neerlandici' - stelt vast dat dit voor de hedendaagse literatuur anders ligt: 'Iedereen zoekt het zo'n beetje voor zichzelf uit.'

Het ontbreken van een duidelijke hiërarchie geldt niet alleen voor de literatuur. We zien hetzelfde overal in de wereld van kunst en cultuur (en ook daarbuiten). De overdadige productie, de snelle opeenvolging van modes en trends, en de sterke invloed van commercie en massamedia zorgen ervoor dat er snelle hypes ontstaan, maar brengen ook teweeg dat reputaties razendsnel verbleken.

Geert Buelens, die in Antwerpen college geeft over de literaire infrastructuur, wil studenten laten zien hoe die dynamiek van het literaire veld eruitziet. 'Veel studenten volgen de hedendaagse literatuur niet heel nauwgezet en zijn zich nauwelijks bewust van de mechanismen die in die wereld een rol spelen: het samenspel van uitgevers, de media, fondsen en overheden, maar ook de universiteit.'

Als er aan de universiteiten al aan bewuste canonvorming wordt gedaan, lijkt die erop gericht een tegenwicht te bieden aan de 'canon van de markt'. Dietlinde Willockx (Antwerpen): 'Ik wil niet zozeer de literaire smaak van mijn studenten beïnvloeden maar hen laten kennismaken met boeken die door die andere canonmachines, de media en de literaire prijzen, grotendeels worden genegeerd of al te gemakkelijk als ontoegankelijk worden afgeschilderd. Allicht heb ik invloed op de smaak van de studenten. Maar elk boek dat

ze lezen, slijpt hun smaak.'

Iedereen die ik sprak, is zich ervan bewust dat ze invloed hebben op de literaire voorkeuren van hun studenten, maar ze zijn er niet op uit een specifieke canon te propagieren. Goed leren lezen, en de studenten smaak bijbrengen, lijkt het credo. 'Ze hebben op school maar zo weinig gelezen. Hun smaak is ongevormd en uiterst conventioneel,' zegt Annie van den Oever (Groningen). Odile Heynders (Tilburg): 'Ik dwing ze telkens hun smaak en literatuuropvatting onder woorden te brengen.' Bart Vervaeck: 'Ik weet niet of ik hun literaire voorkeur beïnvloed, maar ik hoop wel hun leescapaciteit grondig te bepalen. Ik zie dat studenten na **drie** of vier jaar minder lezen

De docenten leveren op die manier toch een bijdrage aan de canonvorming. 'Ik mag hopen van wel,' zegt een van hen. Die invloed loopt in de eerste plaats via het onderwijs: veel studenten worden zelf weer leraar. Buelens wijst erop dat veel leraren in het middelbaar onderwijs gebruik blijven maken van de gedichten en romans die ze tijdens hun opleiding hebben bestudeerd en geanalyseerd. 'Ze houden op met lezen na hun studie.' Daardoor werkt de keuze die hij nu maakt, jarenlang door.

Hugo Brems benadrukt dat er meer verschillende canons ontstaan, die elkaar uiteraard wel beïnvloeden: 'Academisch onderzoek levert alleen een bijdrage aan de universitaire canon, maar via het hoger onderwijs komt die natuurlijk ook in het middelbaar onderwijs terecht. En omdat academici nogal eens critici zijn, ook in de media. Hoe die interactie werkt, is nooit onderzocht, al wordt er sinds de jaren zeventig voortdurend over geklaagd (vooral in Nederland). Het is een feit dat de doorstroming van neerlandici en literatuurwetenschappers naar de kritiek heeft bijgedragen aan de status en het aanzien van de 'moeilijkere' literatuur.'

De universiteit speelt een rol bij de canonvorming, of ze nu wil of niet. Buelens daarover: 'Uiteraard heb ik invloed, ook al zoek ik die niet. In jury's, in beoordelingscommissies zijn kenners nodig. Toen ik zelf het gevoel had nog maar pas te beginnen, werd ik blijkbaar al als kenner gezien. Maar die invloed is niet zo zichtbaar voor de buitenwereld. Het **grote** publiek weet niet wie er in jury's zitten of door wie de media zich laten adviseren.'

Werkelijk toonaangevende 'canonbouwers' zijn er

eigenlijk niet in het literaire landschap van vandaag. 'Toch ben ik benieuwd wat Brems in zijn literatuurgeschiedenis doet,' zegt Smulders. 'Hij zal heel voorzichtig zijn, zeker met de hedendaagse literatuur, maar zijn boek heeft hoe dan ook invloed.'

Brems zelf: 'Die literatuurgeschiedenis is natuurlijk een en al canonvorming, al is dat niet de bedoeling ervan.' Hij legt uit dat hij een historisch standpunt heeft gekozen en waardeoordelen van anderen, critici en schrijvers, beschrijft. Bovendien staan in zijn deel niet de schrijvers centraal, maar lijnen en ontwikkelingen ('de literatuur wordt beschreven als een complex communicatieproces'). Brems benadrukt dat hij een rol speelt in de

canonvorming doordat hij onderwijs geeft en literair criticus is.

Maar als geschiedschrijver probeert hij waardeoordelen zoveel mogelijk te vermijden. Al is dat lastig. 'Hoezeer ik ook probeer mijn eigen literatuuropvattingen en voorkeuren buitenspel te zetten, bij een geschiedenis van de levende literatuur sluipen die allicht ongemerkt toch weer binnen.'

LOAD-DATE: April 15, 2004

LANGUAGE: DUTCH;NEDERLANDS

Copyright 2004 Weekbladpers Tijdschriften